

Лариса КНЯЗЮК,
учитель-дефектолог, учитель-методист Новоушицької спеціальної школи

Інтерактивні технології при вивченні української жестової мови

Сучасне суспільство висуває низку вимог до освітніх закладів щодо якісної підготовки учнів. З метою подальшого застосування отриманих ними знань у різних життєвих ситуаціях. Це особливо стосується спеціальних закладів загальної середньої освіти, у яких навчаються учні з порушенням слуху, адже вони мають обмежені адаптаційні та інтеграційні можливості, що перешкоджає їх нормальному розвитку. Одне з важливих місць у навчальному процесі належить шкільному предмету «Українська жестова мова».

Використання української жестової мови (УЖМ) суттєво відрізняється від використання усного мовлення, оскільки вона володіє своєрідною та складною за структурою лексикою і граматику, різноманітними засобами вираження власних думок і суджень та обміну інформацією.

Як навчити дитину з особливими освітніми потребами робити перші життєві кроки, виховати її здоровою і розумною, чесною і кмітливою, наполегливою і працьовитою, готовою до життєвих труднощів, тобто допомогти їй жити в світі чуючих людей?

«Діти живуть щохвилини, щогодини, щодня, живуть невинно й безупинно» - писав великий педагог Ш. Амонашвілі. Шкільне життя – лише частина цілісного процесу життєдіяльності дитини.

На сьогодні актуальним питанням у практиці спеціальних шкіл є застосування білінгвального методу навчання, а саме: педагогічної системи, яка ґрунтується на визнанні національної жестової мови глухих і національної словесної мови рівноправними засобами процесу навчання і виховання глухих учнів.

У нечуючої дитини жестова мова – це умова того, що в неї є рідна мова, за допомогою якої вона пізнає світ у повному обсязі, відповідно до вікової періодизації. Високий рівень компетентності в першій мові (у жестовій або словесній) полегшує вивчення другої мови. Отже, жестова мова є «трампліном» до досконалого оволодіння словесною мовою. Дитина, яка володіє жестовою мовою, отримує хорошу мовну основу, адже відомо, що незважаючи на нові технологічні засоби і старання дитини та її педагогів, рівень володіння словесною мовою часто залишається незадовільним.

Кінець XX – початок XXI століття характеризується переходом до нового періоду еволюції взаємин у системі спеціальної освіти – переходом до якісно нового етапу розвитку відповідно до нового розуміння прав дітей. У «Державному стандарті спеціальної освіти дітей з особливими потребами» зазначено, що тривалий час спеціальні школи у навчальному процесі увагу концентрували на розвитку ураженого аналізатора. Провідною ідеєю сучасної спеціальної освіти для нечуючих є орієнтація на ефективне

використання збережених систем та функцій, здатних взяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження, що обумовлюють відповідну освіченість дитини, її інтеграцію в суспільство. Від нечуючих осіб більше не вимагається бути такими, як більшість... Глуха людина, як і будь-яка інша, з особливостями у розвитку, має право на максимально можливе для неї самовираження в суспільному житті, освіті, творчості, трудовій діяльності.

Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху обґрунтовує актуальність впровадження двомовного навчання нечуючих як методу підвищення якості навчання й конкурентноздатності глухих і слабочуючих осіб на тлі сучасних соціально-економічних взаємин; визначає цілі та завдання білінгвального (українського жесто-словесного чи словесно-жестового) навчання нечуючих в Україні; описує передумови впровадження білінгвального навчання в сучасну систему спеціального навчання осіб з порушеннями слуху.

Кожна нечуюча дитина, незалежно від ступеня порушення слуху, має право на двомовність. Наукові дослідження білінгвального навчання давно засвідчили, що глухим дітям обов'язково треба володіти та користуватися двома мовами, а саме: жестовою і словесною, щоб повністю розвинути свої когнітивні, мовні та суспільні здібності. Двомовний підхід ґрунтується на поперемінному і прицільному використанні національної словесної та природної жестової мов. Основою технології білінгвального методу навчання є не просто вивчення двох мов, а забезпечення

викладання навчальних дисциплін у двомовному режимі, причому зазвичай жестова мова визначається як перша, рідна, а словесна як друга, що опановується за принципом іноземної.

Діти зі значним порушенням слуху вивчають жестову мову як першу. Жестова мова, що виникла як засіб спілкування і виконує функцію узагальнення явищ навколишньої дійсності, розвивається, відображаючи успіхи пізнавально-практичної діяльності глухого, вступаючи в складні взаємодії зі словесною мовою, яку дитина засвоює в процесі спеціального навчання.

Важливого значення набула зміна статусу УЖМ на законодавчому рівні та введення предмета «УЖМ» у навчально-виховний процес для глухих і слабочуючих учнів, перегляд традиційних програм, які тривалий час вивчалися не рідною мовою, а другою. Розроблена двомовна програма є комплексною, системною, послідовною і багатогранною, її змістове наповнення забезпечується багатим середовищем спілкування, яке покращує вивчення рідної мови глухих – УЖМ як основи для свідомого опанування і використання другої мови – словесної).

Головними завданнями на уроці УЖМ є:

- досконале оволодіння першою/рідною мовою, тобто мовою глухих людей;
- формування бази для успішного засвоєння другої мови – словесної;
- пізнання та оволодіння двома культурами: чуючої та глухих спільнот.

Запропонований підхід на основі двомовного навчання жестовою та українською мовами базується на обов'язковій передумові, що добре оволодіння українською жестовою мовою як першою полегшує оволодіння українською мовою. Метою уроків УЖМ є :

- вивчення і розширення жестової лексики;
- формування уявлень про навколишнє середовище на основі першої мови;

– навчання побудови жестових конструкцій за лінгвістичними нормами української жестової мови.

Проводячи уроки УЖМ, потрібно узагальнити рівень засвоєних знань дітей у класі, допомагати переносити набутий досвід. У процесі опису, розповіді діти навчаються відшукувати найточніші слова (синоніми, антоніми, омоніми) для опису предметів, дій і узгоджувати ці слова в реченні, в роді, числі та відмінку. При цьому вони навчаються розрізняти особливості побудови питальних речень і питальних жестових конструкцій, що приводить до розвитку креативного мислення на основі наочного матеріалу.

Великого значення набуває навчання учнів формування діалогічного мовлення та спонукання до запитування і правильної постановки цих запитань. Учні навчаються ставити та відповідати на запитання, обґрунтовувати власну думку, тактовно висловлювати протилежну думку, аргументувати її), монологу (розповідь про цікаві події, згодом – уміння виступати з повідомленням, доповіддю), розвиток творчих мовних здібностей (придумування казок, інсценізації).

Жестова мова глухих розвивається по тих же законах, що і словесна мова чуючих, відіграє вирішальну роль у розвитку мислення дитини (О.В.Зборовська, Н.В.Іванюшева, С.В.Кульбіда, І.І.Чепчина та ін..) Навчальний матеріал, роз'яснений на жестовій мові, сприяє доброму засвоєнню і запам'ятовується. Під час уроку, учні використовуючи жестову мову, можуть емоційно виразити свою думку, швидко і чітко сформулювати її, а вчителю, ведучи бесіду на жестовій мові, зручніше керувати обговоренням, контролювати правильність уяви дітей.

Існує поняття «жестомовна комунікативна компетенція». Це поняття розглядається як синонім компетенції спілкування, що тлумачиться, як здатність спілкування рідною мовою.

Ефективність формування жестомовної комунікативної компетенції на уроках УЖМ спеціальних шкіл для нечуючих

осіб значною мірою залежить від якісного складу мовного, мовленнєвого, ілюстративного, відеоінформаційного матеріалу, що використовується у змісті двомовного навчання. Добір навчальних матеріалів здійснюється на основі загальних та спеціальних принципів двомовного навчання. Важливого значення набувають дидактичні засоби навчання, як-от: це різні види джерел, що використовуються у навчальному процесі з метою формування в учнів знань, умінь і навичок та в більшості випадків забезпечують принцип наочності, що є особливо важливим для учнів із порушеннями слуху.

До дидактичних засобів навчання можна віднести:

- Технічні засоби навчання - електронні посібники, презентації, мультфільми, документальні та художні фільми забезпечують переваги оснащеного уроку над традиційним, оскільки забезпечують урок наочною.

- Натуральні предмети – вироби промисловості, будівельні матеріали, зразки рослин, опудала тварин.

- Репродукції – картини, фотографії, ілюстрації використовуються для ознайомлення, у зв'язку з тим, що не може сприйматися (гори, вулкани, моря, зливи, землетруси).

- Символічні навчальні посібники - глобуси, карти, таблиці, схеми, підручники, посібники.

- Білінгвальний засіб навчання – використання словесної і жестової мов сприяє усуненню бар'єра між учителем і учнями з порушеннями слуху.

Творчі можливості учнів із порушенням слуху найбільш успішно реалізуються в процесі взаємодії навчальної та ігрової діяльності. На уроках УЖМ різноманітні ігри сприяють творчому пошуку при виконанні завдань, вони є важливою формою виховання учнів.

Дидактичні ігри спрямовані на розвиток таких комунікацій в учнів із порушеннями слуху:

1. Мовних:

- словесних – усне мовлення, писемне мовлення;

- жестових – природного жестового мовлення, калькованого жестового мовлення, дактилювання;

- зорового сприймання усного мовлення – зчитування з губ чи обличчя.

2. Немовних:

- невербальних – загальноповедінкових жестів, знаків, символів, зображення малюнків.

Досвід роботи свідчить: як би добре не був підготовлений учитель, якою б сучасною і досконалою методикою він володів, учні віддадуть перевагу не його поясненням, а цікавій грі.

Для реалізації лінгвокомунікативних цілей на уроках УЖМ застосовують різноманітні вправи, які рекомендує програма, а саме:

- пізнавальні – застосовують на початковому етапі вивчення певної теми, вони передбачають отримання учнем нової інформації з теми;

- комунікативні – передбачають мовленнєві дії учнів в ситуативних умовах.

- конструювальні – відбувається утворення нової мовної одиниці;

- ігрові - формування, вдосконалення та розвиток навичок і умінь учнів у різних видах мовленнєвої діяльності;

- трансформаційні – розвиток практичних умінь учнів;

- творчі – розвивають творчі здібності, нахили, інтереси учня;

- перекладні – реалізується процес перекладу з однієї мови на іншу.

Ці вправи є досить потужним засобом активізації знакоутворюючих моделей і застосовуються в навчальному процесі після застосування інших попередніх вправ. Учні охоче вчаться перекладати запропонований матеріал. Цікавий перекладний матеріал, до речі, вже пропонується у підручнику Українська жестова мова для 1 класу, за редакцією О.А.Дробот.

Одним із найулюбленіших видів роботи при вивченні жестової мови глухих учнів є казки, розказані жестовою мовою. Діти легко сприймають казку, розказану жестами, вона пробуджує їх фантазію, знайомить з новими словами та жестовою лексикою. Учні залюбки беруть участь в інсценізації казок, працюють з ляльковим театром.

Проводячи уроки УЖМ, стараюся застосовувати на уроці якісні мультимедійні матеріали для роз'яснення змісту і полегшення сприймання та розуміння навчального матеріалу, відеословники жестової мови, жестівник для батьків, використовую метод навмисно створених життєвих ситуацій, постійно використовую методичний посібник Програми УЖМ. Цей посібник пропонує вчителю застосовувати під час роботи наступні види практичних завдань: «Правильно відтворити жести / жестові сполучення», «Диференціювати жести / поняття», «Продактилювати жести / жестові сполучення», «Знайти помилку», «Вивчити нові поняття УЖМ», «Підібрати жести – синоніми, жести – антоніми», «Розкрити УЖМ зміст приказок, прислів'їв, фразеологізмів», «Побудувати правильно речення (деформований текст)», «Закінчити речення (УЖМ / СМ)», «Поставити (УЖМ / СМ) запитання до (жестового / словесного речення)», «Скласти розповідь за сюжетним малюнком / картиною», «Описати малюнок / картину / фото», «Скласти розповідь за сюжетним малюнком / картиною», «Робота в парах / малими групами / класом», «Дискусія», метод «Мозкового штурму», «Висловлювання за методикою «Коло ідей».

Доведено, що застосування лінгводидактичної моделі вивчення лексичних одиниць УЖМ глухими школярами сприяє:

- власне опануванню мовними одиницями УЖМ;

- збагаченню лексичної складової УЖМ;

- оволодінню як репродуктивними, так і рецептивними навичками жестового мовлення;

- умінню будувати моно- та діалогічне жестове мовлення;

- осмисленому накопиченню активного словника.

Дитина повинна з часом стати активним членом тих двох світів, у яких вона живе. У світі глухих і у світі чуючих. Нечуюча дитина має право на двомовність і можливість вивчити дві мови з раннього віку як запоруку успішного майбутнього.

Білінгвальний підхід передбачає формування продуктивної жестово-словесної комунікативної компетентності в учнів, що виявляється у вільному володінні ними жестовою і словесною мовами, як знаковими комунікативними системами та їхній спроможності до довільного переключення між їхніми мовленнєвими формами залежно від ситуації спілкування.

Отже, нечуючі діти стають білінгвами (зі знанням двох мов: жестова і словесна), що якісно позначається на їхньому розвитку.